

ВИДИ БРОКЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

TYPES OF BROKERS IN UKRAINE

Ольховик Л.А.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та трудового права
Одеського національного морського університету*

Райчева Д.В.,

*магістрант юридичного факультету
Одеського національного морського університету*

У статті розглянуто види брокерської діяльності через призму чинного законодавства й на основі порівняльно-правового аналізу окремих видів брокерської діяльності в зарубіжних державах, таких як Англія, Польща та США. Запропоновано ввести відповідні зміни й доповнення в українське законодавство, а також розширити сферу діяльності брокерів, яка, у свою чергу, вимагає більш детального вивчення.

Ключові слова: брокер, страховий брокер, біржовий брокер, митний брокер, венчурний брокер, кредитний брокер, морський брокер.

В статье рассмотрены виды брокерской деятельности через призму действующего законодательства и на основании сравнительно-правового анализа отдельных видов брокерской деятельности в зарубежных государствах, таких как Англия, Польша и США. Предложено ввести соответствующие изменения и дополнения в украинское законодательство и расширить сферы деятельности брокеров, которая, в свою очередь, требует более детального изучения.

Ключевые слова: брокер, страховой брокер, биржевой брокер, таможенный брокер, венчурный брокер, кредитный брокер, морской брокер.

It is dealt with types of brokers through the prism of the current legislation and on basis of comparative research certain types of brokers in foreign countries, like England, Poland and USA. It is proposed to apply corresponding changes and additions to the legislation and to extend of activity of brokers, which in turn requires more detailed study.

Key words: broker, insurance broker, stock broker, customs broker, venture broker, credit broker, marine broker.

Актуальність теми. Світ перебуває на етапі активної інтеграції, міжнародного співробітництва, що, у свою чергу, призводить до необхідності появи суб'єктів, які відіграють роль посередників. Одним із таких посередників є брокер. Саме цей суб'єкт знайшов своє місце на страховому ринку, товарній біржі, фондовому ринку, у сфері кредитування, митної справи та інших важливих галузях. Звичайно, для такої діяльності необхідне законодавче закріплення й відповідне регулювання. Але, на жаль, Україна не приділяє достатньо уваги цьому питанню. Натепер чинне законодавство у сфері брокерської діяльності недостатньо розроблено, недосконале й не відповідає сучасним реаліям.

Тому виникає необхідність дослідження цього питання більш детально для розроблення відповідних рекомендацій щодо внесення змін у чинне законодавство з метою створення ефективно діючого, повноцінного ринку послуг в Україні.

Але не потрібно забувати, що, окрім законодавчих прогалин, брокерська діяльність у разі недосконалого контролю може стати трампліном для махінацій і недобросовісних дій.

Дослідженню цієї проблеми не приділено достатньо уваги у вітчизняній цивілістиці, але окремо можна виділити таких дослідників, як Ю. Орхіз, Л. Супрун, Л. Ніколаєва та Р. Буніч.

Мета статті полягає в аналізі видів брокерської діяльності на рівні національного законодавства й

розробленні відповідних рекомендацій і пропозицій щодо його вдосконалення з урахуванням міжнародної практики.

Виклад основного матеріалу. Україна йде шляхом модернізації, реформування та зміни орієнтирів, а для правової держави це все має бути пов'язано насамперед із законодавчим удосконаленням. На жаль, навіть в умовах активних дій законодавча база має багато недоліків, наприклад, відсутність важливих норм, які певним чином і затримують «реабілітацію» держави. Особливо це зачіпає економічну сферу, яка по-своєму є дуже динамічною й багатоланковою системою. Незалежно від того, на страховому ринку, чи на біржі, чи під час перевезення вантажу переплітаються інтереси зацікавлених осіб, залучена велика кількість різних суб'єктів: агентів, експедиторів, брокерів та інших. Брокерська діяльність є саме одним із характерних прикладів такої недосконалості.

Чинне законодавство України закріплює поняття «брокер» через окремі його види. Так, ст. 15 Закону України «Про страхування» встановлює, що страхові брокери – юридичні особи або фізичні особи, які зареєстровані в установленому порядку як суб'єкти підприємницької діяльності та здійснюють за винагороду посередницьку діяльність у страхуванні від свого імені на підставі брокерської угоди з особою, яка має потребу в страхуванні як страхувальник [1]. Крім цього, цей Закон закріплює такий вид, як пере-страхові брокери.

У сфері страхування також є такий посередник, як страховий агент. У багатьох випадках не відрізняють страхового брокера і страхового агента, що є не коректним, оскільки кожних із них виконує окрему роль на страховому ринку.

Згідно із Законом України «Про страхування», страхові агенти – фізичні особи або юридичні особи, які діють від імені та за дорученням страховика й виконують частину його страхової діяльності, а саме: укладають договори страхування, одержують страхові платежі, виконують роботи, пов'язані зі здійсненням страхових виплат і страхових відшкодувань [1].

На основі вищезазначених понять можна однозначно побачити різницю між страховим брокером і страховим агентом, а саме: страхові агенти є представниками страховика й діють у його інтересах за винагороду на підставі договору доручення зі страховиком, а страхові брокери – це незалежні представники страхувальника, здійснюють підприємницьку діяльність від свого імені, зареєстровані в порядку, передбаченому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань».

Страхування є невід'ємною ланкою кожної держави, розглянемо деякі особливості діяльності страхового брокера в Польщі.

У Польщі правила роботи у сфері страхового посередництва визначає Закон «Про страхове посередництво». Положеннями цього Закону закріплено, що страховим брокером може бути фізична або юридична особа, яка зареєстрована в установленому порядку як суб'єкт підприємницької діяльності та здійснює за винагороду посередницьку діяльність у страхуванні від свого імені на підставі брокерської угоди з клієнтом [2]. Як бачимо, поняття відрізняється від трактування, що міститься у вітчизняному законодавстві, але кардинально не змінює його суті.

На відмінну від українського законодавства, яке дозволяє юридичній особі-брокеру займатися посередницькою діяльністю у сфері страхування й перестрахування одночасно, польське законодавство виділяє такий вид брокерів в окрему категорію.

Польський Закон «Про страхове посередництво» є деталізованим актом, який закріплює всі необхідні положення про страхових брокерів і агентів, починаючи від поняття, прав і обов'язків, відповідальності, умов здійснення такої діяльності, виплати тощо, що дає змогу здійснювати й регулювати таку діяльність більш ефективно та комплексно. Оскільки Україна має на меті стати частиною Європейського Союзу, то страховий ринок потребує змін, прийняття окремого законодавчого акта про посередників було б непоганим початком.

Ще однією складною сферою, яка вимагає участі брокера, є товарна біржа й фондовий ринок.

Ст. 16 Закону України «Про товарну біржу» закріплює, що брокери є фізичними особами, зареєстрованими на біржі відповідно до її статуту, обов'язки яких полягають у виконанні доручень членів біржі, яких вони представляють, щодо здійснення біржо-

вих операцій шляхом підшукування контрактів і подання здійснюваних ними операцій для реєстрації на біржі [3].

Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» також містить відповідні положення про брокерську діяльність, а саме: брокерська діяльність – укладення торговцем цінними паперами цивільно-правових договорів (зокрема, на підставі договорів комісії, доручення) щодо цінних паперів та інших фінансових інструментів від свого імені (від імені іншої особи), за дорученням і за рахунок іншої особи [4].

Фондовий ринок відіграє значну роль, оскільки саме тут укладаються угоди на куплю та продаж цінних паперів майже щохвилини, що підкреслює величезний грошовий потік у цій системі.

У багатьох державах світу, окрім звичайних видів брокерів у системі фондової біржі, виділяють ще низку інших. Розглянемо деякі з них на прикладі Англії.

Перший різновид – міждилерський брокер, яким називається представник Лондонської фондової біржі, котрий має повноваження укладати угоди тільки з так званими маркетмейкерами – визнаними фінансовими компаніями, що здійснюють котирування цінних паперів. Також міждилерським брокером вважається організація, яка функціонує на ринку позабіржових деривативів і забезпечує прискорення процесу укладання угод між дилерами. Ключовий елемент роботи міждилерського посередника – конфіденційність [5].

У Великобританії брокер організовує короткострокові позики на грошовому ринку, тобто між банками, дисконтними будинками й дилерами, які ведуть операції з урядовими цінними паперами. Грошові брокери самі не беруть і не дають гроші в позику, вони працюють як посередники за комісійні, організовуючи позики до запитання й на термін від поточного робочого дня до наступного. Грошові брокери діють і на ринках єврооблігацій.

Лондонська фондова біржа є однією з найстаріших бірж, тому Україні було б непогано запозичити цей досвід для ефективного розвитку фондового ринку.

Ще одне поняття закріплено в ст. 416 Митного кодексу України, а саме: митний брокер – це підприємство, що надає послуги з декларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення, які переміщуються через митний кордон України [6].

Кредитна сфера розповсюджується з великою швидкістю, у сфері страхування чи на фондовому ринку вимагає участі брокера. Поняття кредитного брокера відомо у світі досить давно, а Україна хоча й використовувала таке визначення, але не мала відповідного закріплення.

У листопаді 2016 р. прийнято Закон України «Про споживче кредитування», де в ст. 6 закріплено, що кредитний брокер – це юридична особа або фізична особа-підприємець, яка від свого імені в інтересах кредитодавця здійснює за винагороду посередницьку діяльність у сфері споживчого кредитування [7].

У США та країнах Європи виділяють такий підвид кредитного брокера, як іпотечний брокер.

Іпотечний брокеридж – це послуги підбору, оформлення й отримання іпотечних кредитів. Іпотечним брокериджем займається підготовлений для цієї діяльності спеціаліст – іпотечний брокер. Іпотечний брокер супроводжує клієнта на всьому шляху: від вибору іпотечної програми до підписання кредитного договору, гарантуючи цим самим юридичну прозорість угоди [8].

Основними функціями, що виконують іпотечні брокери, є [9]:

1) професійний та оптимальний вибір умов взаємодії позичальника й фінансової установи;

2) збирання та оброблення необхідної інформації на ринку фінансових послуг;

3) зниження ризику іпотечних операцій як для кредитора, так і для позичальника.

Довіра до іпотечного брокера в США забезпечується жорстким регулюванням. Крім федерального й регіонального законодавства, існують організації, які стежать за діяльністю брокерів і у випадку тих чи інших порушень можуть у тому числі позбавити ліцензії брокера. Так, у 1973 році в США створена Національна асоціація іпотечних брокерів. Вона об'єднує 46 штатів і видає професійні сертифікати. Іпотечні брокери, які вступають до асоціації, повинні підписати кодекс професійної етики.

В Україні існують іпотечні брокери, які здійснюють свою діяльність, що законодавчого вираження не має. Крім того, необхідно підкреслити, що, окрім законодавчого закріплення, необхідно ще створити певну систему контролю за такою діяльністю, оскільки це можливість для махінацій.

Важливими видами брокерської діяльності, що також не мають законодавчого закріплення в Україні, є діяльність брокера в судноплаванні й венчурній діяльності.

Діяльність брокерів у сфері морського бізнесу відрізняється від брокера на біржі чи інших видів, бо має особливу специфіку та не має ніякого законодавчого закріплення. Основними видами брокерської діяльності в торговельному мореплаванні є фрахтування й купівля-продаж. Особливою специфікою є саме види тих чи інших брокерів.

В основному виділяють такі види брокерів [10]:

- фрахтовий брокер, який виступає як посередник між судновласником і фрахтувальником у трамповому судноплаванні під час укладення угоди на перевезення вантажу морським судном;

- брокер-аквізитор, який, окрім основних функцій брокера, повинен привертати нових власників вантажів і вантажовідправників для завантаження суден у лінійному судноплаванні;

- брокер щодо купівлі-продажу суден.

Брокери-аквізитори в низці випадків організовано входять до штату лінійних компаній чи діють на основі генеральної угоди з лінійними компаніями, укладеної на певний період часу. Їхні зобов'язання залежать від умов цієї угоди. Вони, зокрема, публікують рекламні матеріали, знайомлять зацікавлені

сторони з розкладом суден на лінії. До їхніх функцій входить залучення вантажів, необхідних для повного завантаження судна, допомога капітану в складанні коносаментів, вантажних маніфестів та іншої документації. Брокери-аквізитори також нерідко залучаються до фрахтових операцій із трамповими суднами, коли лінійна компанія не здатна забезпечити перевезення всіх запропонованих для перевезення вантажів судами для фрахтування незавантажених лінійних суден для роботи на трампових умовах [10].

Також у літературі можна зустріти такі види брокерів, як ексклюзивний і ринковий брокер. Ексклюзивний брокер має рамкову угоду з принципалом, який по всіх запитаннях фрахтування звертається передусім до цього брокера, надаючи йому на певний термін ексклюзивне право на пошук партнера. Ринковий брокер працює за разовими дорученнями різних принципалів (судновласників і фрахтувальників) або за пропозиціями, отриманими від інших брокерів [11].

Однією з найвагоміших функцій брокера є укладення фрахтових угод. Усі фрахтові угоди укладаються на фрахтовому ринку.

Діяльність брокерів у судноплаванні – це окрема тема дослідження, якій необхідно приділити достатньо уваги та законодавчо закріпити, бо деталізація й закріплення правового становища всіх задіяних суб'єктів морського бізнесу зможе забезпечити йому максимальний прибуток.

Цікавим також є венчурний брокер. У 2007 р. було розроблено Проект Закону України «Про венчурну діяльність в інноваційній сфері», де закріплювалось, що венчурні брокери – юридичні або фізичні особи, зареєстровані в установленому порядку як суб'єкти підприємницької діяльності, які здійснюють посередницьку венчурну діяльність від свого імені на підставі доручень венчурної інноваційної компанії, венчурного інноваційного фонду або об'єкта венчурної інвестиційної діяльності [12]. Але цей Проект був знятий із розгляду, відповідно, закон не прийнято.

Венчурна діяльність останніми десятиріччями вважається найбільш ефективною й поширеною формою діяльності, яка спрямована на інтенсифікацію процесу використання нововведень. Сутність її полягає в тимчасовому об'єднанні капіталів декількох юридичних і (або) фізичних осіб і створенні на договірних засадах невеликих, проте вельми мобільних та ефективних підприємств щодо доведення до комерційної кондиції окремих винаходів. Після доведення винаходів ці підприємства поглинаються більшими фірмами (найчастіше з числа компаньйонів по венчурній діяльності) або шляхом продажу ліцензій посилюють свої фінансові позиції й на базі винаходів розгортають підприємницьку діяльність щодо створення власного виробництва. Яскравими прикладами останнього варіанта видозміни венчурного підприємства є відомі американські фірми: Тексас інструменте, Ксерокс, Теледайн. Досить великі фірми, наприклад Дженерал Електрик, Боїнг, Дженерал Моторз та інші, фінансують венчурні підприємства [13].

Звичайно, така діяльність вимагає участі посередників, тобто венчурного брокера, але, на жаль, відповідний Закон не був прийнятий, що, у свою чергу, призводить до негативних наслідків в інноваційній сфері.

І це неповний перелік тих видів брокерів, які українське законодавство не закріпило й не регулює, це при активній появі все найрізноманітніших сфер, де брокери беруть участь.

Як бачимо, залежно від сфери діяльності, кожне поняття «брокер» має свою специфіку, що, у свою чергу, унеможливує надання єдиного загального поняття «брокер».

Висновки. Отже, на законодавчому рівні закріплено тільки такі види брокерської діяльності: 1) страхове брокерство; 2) біржове брокерство; 3) митне брокерство; 4) брокерство у сфері кредитування. А такі види брокерської діяльності, як у сфері венчурної діяльності, судноплавства, іпотечний брокер чи інші різновиди на біржі або фондовому ринку, існують, але не врегульовані державою.

Брокерська діяльність відіграє важливу роль у багатьох сферах, що, у свою чергу, підкреслює її значення. Але законодавча база не містить необхідних положень для врегулювання такої діяльності. Насамперед необхідно закріпити такі види брокерів, як морський брокер і венчурний брокер, при цьому потрібно розробити повноцінні нормативно-правові акти, оскільки сфера судноплавства й венчурна діяльність відіграють важливу роль і суттєво відрізняються від інших видів брокерів. Фондовий ринок вимагає доповнення новими посередниками, як було зазначено на прикладі Англії, а сфера кредитування – закріплення поняття «іпотечний брокер».

Крім того, пропонується створення окремого нормативно-правового акта, який закріпив би всі положення про страхових посередників, як це зроблено в Польщі.

В умовах економічної нестабільності, корупції та соціальної кризи необхідно створити окрему систему органів, які будуть контролювати й регулювати діяльність брокерів в Україні, як було зроблено в США.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про страхування : Закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/>.
2. Супрун Л. Інститут страхового та перестрахового брокера в Україні: реалії та перспективи / Л. Супрун [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2443>.
3. Про товарну біржу : Закон України від 10.12.1991 № 1956-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/>.
4. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/>.
5. Финансовый словарь трейдера [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://utmagazine.ru/posts/14378-mezhdilerskiy-broker>.
6. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/>.
7. Про споживче кредитування : Закон України від 15.11.2016 № 1734-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/>.
8. Что такое ипотечный брокеридж и кто такой ипотечный брокер? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.ynikom.ru.
9. Буніч Р. Інститут іпотечних брокерів у системі факторів розвитку іпотечного ринку України / Р. Буніч // Ринок цінних паперів. – 2008. – № 3–4. – С. 39–42.
10. Николаева Л.Л. Коммерческая эксплуатация судна / Л.Л. Николаева [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.logistics-gr.com>.
11. Техника фрахтовых операций [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://seaspirit.ru/navigator/kes/tehnika-fraxtovykh-operacij.html>.
12. Про венчурну діяльність в інноваційній сфері : Проекту Закону України від 30.11.2007 № 1082 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://search.ligazakon.ua>.
13. Сфера інноваційної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://infopedia.su/9x340b.html>.